

Дячкова О. кандидат педагогічних наук, Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України
ORCID ID 0000-0001-5164-3522

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ КУРСАНТА, ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ФОРМУВАННЯ

У статті наведено структуру морально-психологічних якостей курсантів, узагальнено специфіку процесу їх формування і прояву. Стаття обґрунтовує актуальність удосконалення педагогічних умов формування морально-психологічних якостей курсантів в закладах освіти. Професійну підготовку розглянуто з позицій становлення курсанта як творчої і вільної особистості, як суб'єкта правової культури, цивільної безпеки і професійної самореалізації.

Ключові слова: особистість; курсант; морально-психологічні якості; характер; емоційна сфера; психолого-педагогічні особливості; професійний розвиток; саморозвиток.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Упродовж останніх десятиліть світова спільнота зазнає глобальних змін у кожній сфері суспільного життя. Інтенсивне оновлення українського суспільства наближається до визнання людини як найвищої цінності, а гарантію її прав і свободи – головним обов'язком держави. Попри труднощі, які виникають внаслідок зміни мети і завдань, пріоритетів і змісту процесу формування особистості, варто пам'ятати – лише фахівець оновленого формату здатен вибудувати демократичне суспільство. Професійне вдосконалення у тандемі з високим рівнем сформованості національних, громадянських, морально-психологічних і професійно-особистісних якостей постає нагальним напрямом підготовки фахівців у навчальних закладах сфери цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) традиційно виконує функцію носія і транслятора одвічних національних цінностей та ідеалів, які гарантовано імплементаються у вітчизняне суспільство. Навчальні заклади означеного центрального органу виконавчої влади закономірно віддзеркалюють історичні етапи, національну приналежність, героїчне минуле нації і покликані об'єднати інтереси особистості,

суспільства і держави, впливаючи на морально-психологічний розвиток, культуру і систему цінностей під час професійної підготовки курсантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Професійний розвиток у поєднанні з розвитком громадянських, морально-психологічних, професійно-особистісних якостей залишається актуальним напрямом підготовки курсантів, про що йдеться і в Положенні про Державну службу України з надзвичайних ситуацій (п. 11): «Голова ДСНС забезпечує формування в установленому порядку кадрового резерву ДСНС, організацію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, державних службовців і працівників ДСНС та осіб, включених до кадрового резерву» [3]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема формування і розвитку особистості курсанта, а також процес адаптації до специфічних умов навчальної діяльності. Тому вагомою стає особистісно-професійна діагностика курсантів упродовж професійного психологічного відбору, психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного, освітнього процесу, під час

організації і проведення виховної роботи в межах морально-психологічного забезпечення професійної діяльності, спрямованої на оволодіння необхідними для її ефективного виконання якостями [4, 68].

Розробка теорій навчання і виховання курсантів розглядається з різних позицій і є предметом уваги широкого кола дослідників. Зокрема, науковці акцентують увагу на підвищенні якості загальної підготовки курсантів (С. Каплун, Е. Сарафанюк та ін.), на методиці організації навчально-вихованого процесу (В. Бачевський, С. Будник, Я. Корнійчук та ін.), на розвитку і формуванні професійно-важливих якостей особистості курсантів (О. Барабанщиков, Д. Іщенко, Б. Олексієнко, О. Столяренко та ін.). Разом з тим, здійснений нами аналіз ґрунтовних наукових досліджень, виявив той факт, що проблема формування морально-психологічних якостей особистості курсанта залишилась поза увагою науковців, що і спонукало нас до наукової розвідки.

Формування мети статті. Мета статті – визначити значущі морально-психологічні якості курсантів і специфіку їх формування у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз наукових психолого-педагогічних джерел засвідчив, що більшість науковців погоджується з міркуванням про значущість рівня розвитку морально-психологічних якостей як детермінант успішної діяльності фахівця під час виконання професійних обов'язків. Відтак, доцільним стає порівняння рівня прояву особистісних якостей у майбутнього спеціаліста (курсанта) з еталонною моделлю фахівця конкретної професійної сфери. У випадку достатньо високого рівня розвитку і чіткого прояву морально-психологічних якостей, а також при наявності стійкої позитивної мотивації – уможлиблюється сприятлива перспектива успішної професійної діяльності. Науковці висловлюють припущення, що методи

професійного відбору, зокрема для визначення особистісних передумов успішної діяльності, мають ґуртуватись на визначенні рівня сформованості професійно важливих якостей загалом, і морально-психологічних зокрема. [10, 36].

Психолого-педагогічні особливості процесу формування морально-психологічних якостей під час освітнього процесу викликають інтерес з позицій дослідження закономірностей саморозвитку особистості, які пропонують численні наукові школи і напрями. Метод психоаналізу американського психолога Е. Берна сприяє дослідженню поля свідомості особистості, механізмів самоствердження і міжособистісної взаємодії. Німецький філософ Е. Гуссерль в межах гештальтпсихології аналізує саморозвиток за допомогою характеристики інтенцій. Аналітична психологія К. Юнга пропонує типологію особистості за спрямованістю реакцій та діяльності особистості або назовні, або на власну особистість (екстраверт і інтроверт), а також обґрунтовує сприйняття світу теорією архетипів (образи несвідомого). У різних контекстах потрактовано теорію діяльності і психологію розвитку завдяки культурно-історичній теорії Л. Виготського, а також науковим дослідженням П. Гальперіна, О. Леонтьєва та ін. Важливу роль в теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних засад формування морально-психологічних якостей відіграє теорія уявлень індивіда про себе, себто «Я-концепція» К. Роджерса. Американський психолог є автором значущого твердження про те, що уявлення про себе слугує основою освіти і формування особистості [5, 67].

Психологічні особливості педагогічного процесу формування морально-психологічних якостей в науці досліджуються психологією особистості згідно з гуманістичним підходом, який визначає особистість як суб'єкт моральної діяльності. Аналізуючи і узагальнюючи особливості майбутньої професійної діяльності курсантів стає можливим виокремлення їх морально-психологічних якостей як цілісної структури, що

відповідає комплексу психологічних вимог до особистості фахівця у сфері цивільного захисту та безпеки життєдіяльності.

З-поміж конститутивних груп морально-психологічних якостей, важливих для майбутньої професійної діяльності курсантів, вирізняють наступні [2, 34]:

– інтелектуальні (варіативність мислення як здатність швидко обирати і оцінювати ефективність можливих шляхів і способів розв'язання ситуації; здатність відтворити візуальний образ зі словесного опису; здатність до аналізу ситуації і прийняття рішення в умовах обмеженого часу та ін.);

– емоційно-вольові якості (високий рівень врівноваженості, емоційної стійкості, зібраності; низький рівень сугестивності; здатність брати на себе відповідальність);

– комунікативні якості (здатність обрати доцільну форму спілкування, інтонацію відповідно до психологічного стану й особистісних особливостей співрозмовника; вміння узгоджувати власні дії з діями інших);

– мовленнєві (здатність вербально висловлювати і доказово визначати пріоритети в процесі спілкування);

– моторні (як здатність до швидкодії в умовах обмеженого часу; швидка і раціональна поведінкова реакція на неочікувані звукові подразники);

– мнемонічні (зорова пам'ять для збереження візуального образу і поведінки людини; моторна пам'ять; здатність утримувати в пам'яті тривалий час значний обсяг інформації);

– уважність і спостережливість (високий рівень стійкості, розподілу уваги; переключення уваги, вміння помічати деталі і незначні зміни об'єкта).

Сучасна царина психолого-педагогічних наук не пропонує чіткий перелік якостей особистості фахівця, які ввійшли б до складу групи морально-психологічних. Морально-психологічні якості курсантів, на наш погляд, є сукупністю соціально-психологічних утворень, що впливають на процес формування особистості курсанта і його

рівень професійної компетентності під час виконання службових обов'язків. Підґрунтям процесу формування морально-психологічного розвитку особистості слугує саморозвиток і його педагогічне забезпечення, що полягає у спільному з курсантом визначенні його цілей, інтересів, шляхів розв'язання труднощів, які заважають зберігати людяність і досягати максимальних результатів під час самовиховання, навчання, спілкування й будівництва устрою власного життя. [8, 144].

Морально-психологічні якості курсантів формуються у взаємозв'язку зі змістом навчального процесу і професійної діяльності, життєвим досвідом, сімейним станом, рівнем виховання і розвитку, освіти і низкою інших чинників. Цей взаємозв'язок виражається в поведінці, в рівні розвитку духовності, очікуваннях та інтересах, в повсякденній діяльності майбутніх фахівців. На основі узагальнення проявів особистісних якостей курсантів науковці виокремлюють декілька таких, що заслуговують особливої уваги під час організації освітнього процесу [5, 68]:

- суперечності між інтенсивним розвитком вольової сфери, сили характеру і сферою бажань та прагнень. Оскільки віковій категорії курсантів властивий процес досягнення особистісної зрілості, а бажання і прагнення формуються швидше, ніж сила і воля характеру, майбутній фахівець не завжди спроможний самотійно долати деякі надмірні і зайві амбіції;

- оптимізм, впевненість у собі, доброта до оточуючих, душевність, щирість, безпосередність, товарицькість – неповний перелік якостей, що слугують сприятливим підґрунтям для формування у майбутніх фахівців благородних якостей і використання ними сил та енергії для відповідальної діяльності у сфері цивільного захисту та безпеки населення;

- емоційний фон із завищеним рівнем напруги. Курсантам властивий високий рівень сприйнятливості, емоційності, кожна ситуація успіху провокує надмірну радість і емоційний

підйом, тоді як помилка або збій, відсутність успіху поглиблює заклопотаність, невдоволення, низьку самооцінку;

- нетерпимість критики і несправедливості, загострена реакція на констатацію особистісних і професійних недоліків. У цьому разі педагогічний колектив повинен розв'язати проблему хворобливого сприйняття несправедливості засобами педагогічного такту і чуйності;

- недостатній рівень обґрунтованості і суперечність світогляду та переконань. Для вікової категорії курсантів властива активізація процесів формування світогляду, в основу якого покладена потреба в пізнанні оточуючого світу, що зв'язана з потребою напрацювати власне ставлення до життя. Однак світогляд і переконання майбутніх фахівців іноді недостатньою мірою обґрунтовані з наукових позицій, можуть вирізнятися суперечливим характером, тож курсанти можуть відчувати труднощі в об'єктивному оцінюванні соціально-політичних явищ і подій;

- категоричність міркувань; яскраво виражена прямолінійність. Висловлювання курсантів часто категоричні, різкі й безапеляційні, іноді поспішні. Їм властива відвертість у висловлюванні власного погляду, прямолінійність у висловлюванні думок, що варто врахувати під час організації навчально-виховного процесу курсантів. Коли мова йде про перебудову помилкових поглядів, необхідно тактично повідомити про оману, аргументувати іншу позицію і висловити більш раціональні міркування.

Формування особистості курсанта під час освітнього процесу – складне і багатоаспектне завдання, ефективність виконання якого залежить від організації і планування, створення зовнішніх і внутрішніх умов для розвитку й інтенсивного прояву необхідних якостей, збагачення знань, вмінь і навичок майбутніх фахівців. Успішність розвитку особистості забезпечується врахуванням індивідуальних особливостей курсантів, серед яких особливу роль відіграють

активна громадянська позиція, соціальна і професійна спрямованість, високий рівень розвитку мотиваційної сфери. Проте, під час практичної діяльності курсантів важливим є не лише комплекс окремих морально-психологічних якостей, а системність особистості, функціонування якої здійснюється за рахунок взаємної зумовленості всіх її компонентів [9, 56].

Кожен курсант повинен розуміти поставлені завдання, вміти орієнтуватися у ситуації, діяти раціонально. Оскільки будь-яка професійна діяльність передбачає високий рівень розвитку волі, вольових якостей, що формуються під час освітнього процесу, для курсантів у складі морально-психологічних якостей особливу роль відіграють цілеспрямованість, рішучість та самовладання. Самостійність – здатність діяти відповідно власного плану, не піддаючись зовнішньому впливу і суб'єктивним чинникам. Самостійність важлива для курсанта з огляду особливостей професійної діяльності, яка здійснюється в можливих умовах ізоляції або відокремленості від командира чи інших фахівців. Наполегливість характеризує рівень завзятості курсанта, що дозволяє ефективно виконувати професійні обов'язки. Ініціативність сприяє творчому досягненню цілей, використовуючи нові за формою і змістом підходи. Старанність розглядаємо як активне і систематичне виконання прийнятих рішень або отриманих розпоряджень. Кожна з означених якостей розвиваються на основі формування у курсанта високого рівня свідомості і наявності системи позитивної мотивації [6, 118].

Кожен вольовий вчинок і вольова дія мають розвиватись закономірно і поетапно, незалежно від його характеру. О. Опощнянський пропонує наступні етапи формування волі у курсантів. Перший етап – боротьба мотивів. Мета виховання – сформувати позитивні суспільно значимі мотиви. Важливу роль відіграє напрацювання у курсантів ставлення до вказівок керівника як єдино можливих, що припиняють боротьбу мотивів. Наступний етап – усвідомлення мети. Допомогати

визначати цілі, спрямовувати до визначення цілей в службі, в роботі, під час навчання – означає спонукати до вольових дій, а самостійна постановка актуальних цілей і завдань – дозволяє розвивати волю. Третій етап – напрацювання плану дій. Будь-який вольовий вчинок містить план дій, тому важливо спонукати курсантів до ретельного обмірковування і планування змісту і послідовності дій для здійснення вольового вчинку, досягнення цілі. Наступний етап полягає у прийнятті рішення. Це найскладніший етап вольової дії, оскільки не кожна людина після визначення мети, планування дій для її досягнення здатна перейти до виконання наміченого. Дехто може відчувати труднощі і вагання щодо вірності і реальності плану, відкладаючи його виконання. З метою підвищення ефективності управління вольовою поведінкою варто допомагати майбутнім фахівцям приймати рішення, діяти не припускаючи сумнівів і вагань. П'ятий етап – виконання рішення. Подолання труднощів під час досягнення поставленої мети слугує завершальним етапом вольового акту. Якщо досягнення цілі не відбулося – значить не відбувся і вольовий акт, однак успішні дії потребують високого рівня майстерності. Останній етап – аналіз виконаної діяльності. В результаті проробленої роботи будь-яка людина відчуває внутрішню вдовolenість або невдоволеність – це простий приклад аналізу виконаної діяльності. Об'єктивна самооцінка розвиває особистість, однак виховання волі відбувається на основі формування спрямованості особистості, системи високих моральних мотивів, притаманних курсанту, де вирішальну роль відіграє світогляд і глибокі моральні переконання [6, 119].

Особлива увага до курсантів-фахівців сфери цивільного захисту і безпеки життєдіяльності обумовлена тим, що співробітники означеного профілю повсякчас комунікують з верствами населення, а їх зовнішній вигляд у форменому спорядженні, поведінка і компетентність – формують у свідомості населення узагальнений образ про

структуру загалом. У зв'язку з цим формування морально-психологічних якостей у курсантів набуває актуальності і потребує імплементації в освітній процес відповідних засобів і, зокрема, методів просвітницької роботи.

Теоретичний аналіз процесу формування морально-психологічних якостей курсантів у розрізі філософського, соціологічного і психолого-педагогічного знання дозволяє узагальнити низку його особливостей. Морально-психологічні якості мають базуватись на системі цінностей, що визнають дотримання інтересів кожної особистості. Реальна цінність цієї системи полягає у створенні балансу між індивідуальними цінностями й інтересами, що формують стійку й соціально адаптовану особистість і суспільними, на які покладено функцію достачання стабільності і безпеки. Окрім цього, для визначення і дослідження морально-психологічних якостей курсантів важливо враховувати їх ключові компоненти: когнітивний (правові знання), аксіологічний (моральні цінності, ідеали і норми), технологічний (професійно значущі знання, вміння і навички), діяльнісний (особистісні якості, здібності фахівця, ставлення до себе і до світу, яке знаходить прояв у діяльності). Кожен компонент, виходячи з системного підходу, пов'язаний з іншими і разом з цим володіє автономністю, що дозволяє виконувати низку функцій (пізнавально-перетворювальну, праворегулятивну, ціннісно-нормативну, комунікативну, прогностичну, гуманістичну і правосоціалізаторську). Означені функції можуть слугувати способами духовно-практичного засвоєння особистістю морального надбання і досвіду суспільства, до якого вона належить. З іншого боку – ці функції забезпечують формування морально-психологічних якостей курсантів, що саме і обумовлює цілісність становлення моральності особистості в системі професійної освіти [7, 43].

У структурно-змістовому сенсі морально-психологічні якості курсантів охоплюють основні сфери прояву особистості: когнітивну, емоційно-

ціннісну, мотиваційно-змістову, вольову і поведінкову. Відтак, процес формування морально-психологічних якостей майбутніх фахівців у закладах вищої освіти – переважно духовна складова освітнього процесу, спрямована на формування свідомого виконання обов'язків, психологічної стійкості до труднощів професійної діяльності в екстремальних умовах. Ефективне формування морально-психологічних якостей курсантів відбувається за умови цілеспрямованої роботи у ході імплементації системи умов, які обумовлені результатами дослідження рівня сформованості їх окремих критеріїв і показників. Підвищення рівня сформованості морально-психологічних якостей безпосередньо залежить від спрямованості особистості курсанта на самовдосконалення, саморозвиток і самоосвіту [6, 119].

Науковці наголошують на значущості педагогічного проектування моделі процесу формування морально-психологічних якостей курсантів на засадах використання цільового, структурно-змістового, організаційно-процесуального і контрольного-оцінного компонентів, котрі охоплюють форми її побудови організації. В сукупності вони утворюють єдиний напрям процесу формування морально-психологічних якостей в умовах закладу освіти, що дозволяє курсантам бути задіяними в суспільному житті, професійно спрямованій діяльності, творчій реалізації,

світоглядному саморозвитку. Зауважимо, що запропоновані науковцями моделі формування означених якостей спроектовані з урахуванням низки принципів, серед яких доцільно виокремити принципи системності, концептуальності, нормативно-правової обумовленості й прогностичності [1, 77]. Досягнення високих показників ефективності впровадження педагогічних умов формування морально-психологічних якостей курсантів здебільшого можливе у випадку дотримання всієї сукупності вимог.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Успішна реалізація освітніх реформ і, відповідно, інтенсивне оновлення суспільства нині неможливе без актуалізації професійно-особистісного і морально-психологічного потенціалу фахівця. Формування готовності курсантів до трансляції моральних норм і цінностей, побудова їх цілісного психологічного образу – перспективний напрям психолого-педагогічних досліджень. Причетність майбутніх фахівців до цивільного захисту та безпеки життєдіяльності населення, що посилена соціальною відповідальністю й потребами суспільства, покладає на заклади освіти обов'язок виховання у курсантів національної духовності, патріотизму, соборності, милосердя і взаємодопомоги як цілісної професійно-значущої морально-психологічної надбудови.

Список використаних джерел

1. Божко С. В., Некрасов С. Д. Современные проблемы исследования обретения курсантом профессиональной компетентности // Личность курсанта: психологические особенности бытия: материалы Междунар. науч.-практ. конф. / отв. ред. С. Д. Некрасов. Краснодар, 2012. С. 76–82.
2. Буданов А. В. Педагогика личной безопасности сотрудников органов внутренних дел: монография. Москва, 2007. 190 с.
3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Режим доступу: <https://www.dsns.gov.ua/ua/Polozhennya.html>
4. Зуева Л. Ю. Личностные и профессионально важные качества как основа профессиональной компетентности дознавателя // Психопедагогика в правоохранительных органах, Омск, 2009. № 1. С. 60–73.
5. Киселев Г. Б. Воспитание курсантов военных вузов на основе системы личностно-профессионального саморазвития // Историческая и социально-образовательная мысль. Краснодар, 2010. №2(4). С. 67–75.
6. Личность курсанта: психологические особенности бытия: материалы IV Всерос. науч.-практ. конф. (с иностранным участием) / отв. ред. С. Д. Некрасов. Краснодар: ВУНЦ ВВС «ВВА»; Кубанский гос. ун-т; Просвещение-Юг, 2013. 355 с.

Питання психології

7. Малышев А. Г. Формирование морально-психологических качеств курсантов в процессе их профессиональной подготовки в вузах Федеральной службы исполнения наказаний: монография. Москва : Проспект, 2018. 109 с.
8. Педагогическая психология: учебник для вузов // И. А. Зимняя / Изд. второе, доп., испр. и перераб. Москва : Университетская книга; Логос, 2009. 384 с.
9. Слостенин В. А., Каширин В. П. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 3-е изд., стереотип. Москва : Академия, 2006. 264 с.
10. Трусь А. А. Личностные и социально-психологические предпосылки успешности деятельности курсантов военного вуза : Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.14 : Минск, 1998. 148 с.

References

1. Bozhko S. V., Nekrasov S. D., (2012) *Sovremennye problemy issledovaniya obreteniya kursantom professionalnoj kompetentnosti* [Modern problems of research on gaining professional competence by a cadet: Materials Intern. scientific-practical conf.]. Krasnodar. Pp. 76–82. (in Russian).
2. Budanov A. V., (2007) *Pedagogika lichnoj bezopasnosti sotrudnikov organov vnutrennih del: monografiya* [Pedagogy of personal security of employees of internal affairs bodies: monograph]. Moscow, 190 p. (in Russian).
3. Derzhavna sluzhba Ukrayini z nadzvichajnih situacij [The State Service of Ukraine for super-sound situations]. URL: <https://www.dsns.gov.ua/ua/Polozhennya.html> [(n Ukrainian)].
4. Zueva L. Yu., (2009) *Lichnostnye i professionalno vazhnye kachestva kak osnova professionalnoj kompetentnosti doznavatelya* [Personal and professionally important qualities as the basis of the professional competence of the inquiry officer]. Psychopedagogy in law enforcement agencies, Omsk, Vol. 1, pp. 60–73. (in Russian).
5. Kiselev G. B., (2010) *Vospitanie kursantov voennyh vuzov na osnove sistemy lichnostno-professionalnogo samorazvitiya* [The education of cadets of military universities based on the system of personal and professional self-development]. Historical and socio-educational thought. Krasnodar. Vol. 2 (4), pp. 67–75. (in Russian).
6. *Lichnost kursanta: psihologicheskie osobennosti bytiya* [Personality of the cadet: psychological features of life]. Materials of IV All-Russian. scientific-practical conf. (with foreign participation) / resp. ed. S. D. Nekrasov. Krasnodar: Air Force Research Center “VVA”; Kuban state. un-t; Enlightenment-South, 2013. 355 p. (in Russian).
7. Malyshev A. G., (2018) *Formirovanie moralno-psihologicheskikh kachestv kursantov v processe ih professionalnoj podgotovki v vuzakh Federalnoj sluzhby ispolneniya nakazaniy: monografiya* [Formation of the moral and psychological qualities of cadets in the process of their professional training at universities of the Federal Penitentiary Service: monograph] Moscow: Prospect. 109 p. (in Russian).
8. *Pedagogicheskaya psihologiya: uchebnik dlya vuzov* [Pedagogical psychology: a textbook for high schools] // I. A. Zimnyaya / Ed. second, add., rev. and reslave. Moscow: University Book; Logos, 2009. 384 p. (in Russian).
9. Slostenin V. A., Kashirin V. P., (2006) *Psihologiya i pedagogika: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedenij* [Psychology and pedagogy: textbook allowance for students higher institutions.]. Moscow: Academy. 264 p. (in Russian).
10. Trus A. A., (1998) *Lichnostnye i socialno-psihologicheskie predposylki uspeshnosti deyatelnosti kursantov voennogo vuza* [Personal and socio-psychological prerequisites for the success of the activities of cadets of a military university]. Dis. ... cand. psychol. sciences: 19.00.14: Minsk. 148 p. (in Russian).

Резюме

Дячкова О. кандидат педагогических наук, Черкасский институт пожарной безопасности им. Героев Чернобыля Национального университета гражданской защиты Украины

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КАЧЕСТВА ЛИЧНОСТИ КУРСАНТА, ОСОБЕННОСТИ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ

В статье приведена структура морально-психологических качеств курсантов, обобщена специфика процесса их формирования и проявления. Статья обосновывает актуальность совершенствования педагогических условий формирования морально-психологических качеств курсантов в учебном заведении. Профессиональную подготовку рассмотрено с точки зрения формирования курсанта как творческой и свободной личности, как субъекта правовой культуры, гражданской безопасности и профессиональной самореализации.

Ключевые слова: личность; курсант; морально-психологические качества; характер; эмоциональная сфера; психолого-педагогические особенности; профессиональное развитие; аморазвитие.

Summary

*Diachkova O. PhD (Pedagogy), lecturer of chair of psychology of activity in specific conditions Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5164-3522*

MORAL AND PSYCHOLOGICAL QUALITIES OF CADET PERSONALITY, THE FEATURES OF THEIR FORMATION

Introduction. Nowadays psychological and pedagogical sciences have a great number of advanced techniques for improving the educational process. The multiplication of the pedagogical diversity of methods and forms of the educational process during the professional training of cadets over time is justified by a number of objective factors. Among these determinants is the need for society to be a perfect personality in the sphere of civil protection and life safety, who, in addition to professional improvement, aims to the formation of a high level of national, civic, moral, psychological and professionally personal qualities. Implementation of innovative pedagogical technologies, pedagogical conditions and principles, clear definition of the structure of professionally important moral and psychological qualities of cadets and development of stages of their formation will allow to increase to a considerable extent not only the moral and psychological training of the specialist, but also to unite the interests of the personality, society and state.

Purpose. The purpose of the article is to isolate the significant moral and psychological qualities of the cadets and to theoretically explain the specifics of their formation in the process of professional training.

Methods. Such theoretical methods of pedagogical research are used in the article: analysis and synthesis for complex consideration of the structure of moral and psychological qualities of cadets; methods of induction and deduction to find out the cause and effect relationships of the process of implementation of pedagogical conditions designed to form professionally significant moral and psychological qualities of the cadet; generalization for theoretical summary of psychological and pedagogical principles of formation of moral and psychological qualities of cadets, which offer different scientific theories, as well as for summarizing the main spheres of demonstration of moral and psychological qualities of the personality during professional activity.

Originality. We consider the moral and psychological qualities of cadets as a set of social and psychological units that influence on the process of personality formation of a cadet and his/her level of professional competence in the course of his / her duties. Among the important moral and psychological qualities of cadets are intellectual, emotional-volitional, communicative, lingual, motorial and mnemonic. The structural components of the cadets' moral and psychological qualities include cognitive, axiological, technological and active, each of which is connected with the other and at the same time has some autonomy and performs a number of functions. We emphasize the connection of the process of formation of moral and psychological qualities of cadets with the content of educational process and professional activity, life experience, marital status, level of education, development, education and a number of other factors.

Conclusion. The moral and psychological qualities of the cadet's personality are the specific formation of the spiritual sphere, and their formation in educational establishments is a difficult and main task set by society and explained by the regulatory framework. The effectiveness of the implementation of the mentioned above task depends on its rational organization and planning, the creation of external and internal factors for the development and intensive demonstration of the moral and psychological qualities of future specialists. We see the prospect of further research in this area in the in-depth study of issues related to improving the indicators of moral and psychological development and the formation of the cadets readiness to use moral norms and values in their professional activity.

Key words: personality; cadet; moral and psychological qualities; character; emotional sphere; psychological and pedagogical features; professional development; self development.